This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

शार्ङ्गधरसंहितायां सूत्रस्थानं

Acc. No. ~~8471~~ M-1866
Title - शार्ङ्गधरसंहितासूत्रस्थान.
Author - शार्ङ्गधर(?).
Date - ?
Sub - आयुर्वेद
folio - 15.
Xerox - 30.

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1866
Dist Nagpur

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीमाहागणाधिपतयेनमः श्रीबगलादेवीर्जयतु ॥ रोगाणंगणनापुर्वं मुनिभिर्यात्प्रकी
र्तितः ॥ समयात्त्रोच्यते सैवदद्रुदाहवः स्मृताः ॥ १ ॥ पंचवींरतिरनुद्दाज्वरांतद्वै
दउच्यते ॥ पृथक्दोषैस्त्रिधाद्वंदभेदेनत्रिवीधःस्मृतः ॥ २ ॥ एकेनसंन्निपातेनतद्वै दा
हवःस्मृताः ॥ त्रायसःसंन्निपातेनपंचभुर्द्विषमज्वराः ॥ ३ ॥ सेनःसततःस्यैवअ
न्येद्युश्चत्रितियकः ॥ चतुर्थकःस्यपंचैते कीर्तिनाविषमज्वराः ॥ ४ ॥ गतयागंग
नुज्वरोप्येकःत्रयोदशविधोमतः ॥ ५ ॥ अभिष्यारग्रहावेशरागैरागंतुकःस्मृता ॥ ६ ॥
श्रमाजोकात्क्षुतादाहचतुर्थाभानिकेज्वरः ॥ ७ ॥ कामाद्भीतेश्चशोकाद्विषादोष
क्षिजंघतः ॥ ८ ॥ अभिष्यंगज्वराराट्स्युरेवंज्वरविनिश्चयः ॥ ९ ॥ पृथक्दोषैःस ७
मस्तैश्चशोकादमाद्भयादपि ॥ १० ॥ अतसारःसन्निपात्स्यात्तद्ग्रहणपंचधाम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मतागपृथक्दोषे संन्निपातास्तथावामेनसन्नमिगगचवाहकाचतुर्थीस्यात्पृथ
क्दोषोस्तथाचतागअजीर्णत्रिविधंत्रोक्तंविष्वंवायुनामतंगरगपित्ताद्वि द
ग्धंविज्ञेयंकफेनामातदुच्यतेगधिवाजीर्णरसोदेकंदोषैसास्यात्पृथक्पृथक्गग
उदरंसूच्येवत्पिडासेवभुपीनिगद्यतेगविसूच्यिस्यिधात्रोक्तादोषैसास्यात्
पृथक्पृथक्गएएगदंडकालायसंचैकंएकस्यैवविलंबकागअर्बासिराव्रिधोन्या
हुर्वातपित्तकफाश्चयात्गएरगसंन्निपाताच्यसंसर्गात्तेषांभेदोत्रिधामतेगज
सहजोत्तरजन्माभ्यांतथाशुष्काद्रभेदतेगएरगत्रिध्यैवचर्मकंजानिवाताक्षि
तादकफादधिगेकाविंशतिप्रकारएकमयःस्युर्द्वेध्योच्यतेगएरगबाह्यास्त
थाभ्यंतारास्युस्तेषुशूकावर्हेगलिस्याख्यान्योतरेसस्युःकफाश्चक्षुदयादिका

स्तना

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अंत्रादाउदरावेदास्यरवभ्रमाहृकुहःगसुगंध्योदर्भकुसुमास्तथारक्ताश्यमातरः॥१८॥

सेरस्तोमश्चिध्मोसारोमज्जपाउदंवसःगकेस्यदास्वतथैवान्येरगजाताःस्तथैवच॥॥७॥

लेलिहाखस्लुलाभ्यसेसुराःकफकेसृग्जतथान्येकफरक्ताभ्यांसंज्ञाताःस्नायुकं

स्मृताः॥१८॥कण्डूःकृमयश्चान्येविषमोबाह्यकोनयः॥१९॥पांडुरोगस्यपंचस्यु

र्वातपित्तकफात्रयात्रिदोषैर्मृत्तीकाभिःस्वतथैकाकृमिजास्मृता॥२०॥स्या

त्कुंभकामलाचैकातथैकंचहलिमकंगरक्तपित्तंद्विधाप्रोक्तंमुर्धगंकफात

गतेगरेणाश्चोजंमारुतोलेपंतेजसेनद्विमागतःगकाताःपंचसमुद्दिष्टास्तत्र

पत्रिभिर्मलैःगरुग्दरक्ताचतुर्थस्यात्क्षयाःपंचोथपंचमः॥क्षयाः

पंचैवविलेयात्रिभिर्मलैःत्रयस्तेगरु॥चतुर्थःसंनिपातेनपंचमःस्या

॥२॥ ॥२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दुरक्षनात्॥ रोगास्युः षट्प्रकारेणऽस्यिप्रसंगाभ्यनेरणात्॥ २॥ अध्यश्मार्त्या
कामकार्ईक्यादपिजायतेऽश्वासास्वपंचविंशेयाक्षुद्रस्यातमकस्तथा॥ २५॥ उर्ध्वंचा
सोमहाश्वासोछिन्नश्वासोथपंचमः॥ कथिताःपंचहिकासोक्षुद्रान्नजास्तथा॥ २६॥
ऊर्ध्वंरायमलाचैवमहतिपंचमिस्मृतः॥ पंचारोग्निर्ध्वकारःस्युर्विषमोवातसंभ
वः॥ ३॥ तीक्ष्णःपित्तात्कफान्मेदोभस्मकोवातपित्तयोः॥ पंचैतान्रेचकास्तेया
वातपित्तकफैस्त्रिभ्यां॥ २८॥ संन्निपातान्मनस्तापाच्छ्रद्धयःसप्तधामतः॥ त्रिभिर्दो
षैःपृथक्तिस्रःक्षयैःसंन्निपातजः॥ २९॥ दशैवाप्तयास्त्रीणांगर्भधानाच्यजायं
तेऽस्वरभेदापडेवास्युःवातपित्तकफैस्त्रयः॥ ३०॥ मेदसाःसंन्निपातेननष्टवाप्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पञ्चकीर्तितः॥ अतिस्नाचषड्विधाज्ञेयाकफवातपित्तकफादपि॥२॥ त्रिदोषैरूपसर्गे
णैकयाद्याभोज्यराशिकागुर्ज्ज्यचतुर्विधाज्ञेयाऽरुचिकावातपित्तकफैःपृथक्॥३॥
चतुर्थीसंज्ञिपातेनतथैकश्यभ्रमःस्मृतः॥ निद्रानेत्रोपसंन्यासोग्लानिस्वेकैक
सःस्मृतः॥३॥ मदाःसप्तसमाख्याताःवातपित्तकफैस्त्रयः॥ त्रिदोषैरखजामद्यादि
षादपिप्रसन्नमः॥४॥ मदास्त्वष्टुर्ज्ज्याज्ञातास्तिलकफादपि॥ त्रिदोषोरपि
ज्ञेयेतेयःयेकःपरमदस्तथा॥५॥ पानार्ज्जलेनथाचेकंतथैकःपानविभ्रमः॥ पा
नाघानस्तथैचैकपाहाःसन्नतथामतः॥६॥ स्तब्धितानथारक्तात्तृष्णापिनस्तथा॥७॥
धातुक्षयान्मर्म्मघाताद्रक्तपुर्ल्लोदरादपि॥ उन्मादाःषठूसमाख्याताखिभिर्दोषै
ज्ञयस्त्वते॥ ॥ संज्ञिपाताद्विषासेयःषष्ठोदुःखेनचेतसः॥ भूतोन्मादाविं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

शतिः स्युस्तेदेवा दानवादापि गंधर्वा यक्षकिंनरा यक्षास्तिस्रोगुरुशातयः ॥ कवेता
ग्यछस्काभ्रैवसिध्यामुतापिरागवलः ॥ जलाधिदेवतायाश्चनागाग्यब्रह्मराक्षसः ॥१॥
राक्षसादपिकुभांडात्रस्तावेतालयोरपिभयस्मारश्चत्रुर्थीस्यात्समीरा
त्पित्तमतस्तथा ॥ श्लेष्माणोपित्ततोयस्याचतुर्थः संनिपाततः ॥ चत्वारश्चा
मवातास्युर्वातपित्तकफैस्त्रिधा ॥ ९ ॥ चतुर्भिः संनिपातोश्चशुंठ्यादिभिरुदाहृता
जगुः ॥ पृथक्दोषैस्त्रिधाद्वंद्वभेदेनत्रिविधोन्यपि ॥ २ ॥ अमेनसन्नमंत्रो ॥
क्तेसंनिपातेनवाष्टमंपरिणामभवेत्सुखं ॥ परिकीर्तितं ॥ २ ॥ मलैर्वा
र्यैर्भुक्तसंख्यातैस्तैरेवपरिणामजं ॥ आनद्धवस्तंतद्वज्ज्वरस्तिनभवंतयाः ॥ ३ ॥
एकैकंगणितंसूत्रैस्तद्वावर्तीस्त्रयोदशः ॥ एकः क्षुन्निग्रहात्प्रोक्तादशारोधा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क्षितिवक ॥ ५ ॥ ग्नि द्रावा तातृतीयः स्या श्चतुर्थः श्वासनिग्रहः ॥ छर्द्दिबोधात्पंचमस्याष
ष्ठः क्षपतुनिग्रहात् ॥ ६ ॥ जृंभारोधात्सप्तमस्यादु ग्धरोमहतोष्टमः ॥ नवमः स्या ॥
दक्षुरोधादरोमः शुक्रधारणात् ॥ ७ ॥ मूत्ररोधान्मलस्यापि रोधाज्जातविनिग्रहात् ॥
उदावर्त्तास्त्रयश्चैते घोरोपद्रवकारकाः ॥ आनाहोद्विविधः प्रोक्तः एकः पक्वाशयो
द्भवः ॥ ९ ॥ आमाशयोभवःस्वान्यः प्रत्यानाहःसकथ्यते ॥ उदरोग स्तथा पैकोत्रयो
दशः पंचकीर्तिताः ॥ १० ॥ वातादिभिस्त्रयः प्रोक्ताश्चतुर्थः संनिपाततः ॥ पंचमः कृमि
भिः पंचकीर्तिताः ॥ ११ ॥ वातादिभिस्त्रयः प्रोक्ताश्चतुर्थः संनिपाततः ॥ पंचमः कृमि
सं जातत्वाक्षुद्रकाण्यपि ॥ १५ ॥ वातात्तृष्णातात्कफात्त्रिदोषेभ्योजलादपि ॥ प्लीह
कृत्ताद्दशैतेषां पृथक्पृथक्परिकीर्तनं ॥ १६ ॥ गुल्माश्चाष्टौसमाख्याताःवातपित्तकफै
स्त्रयः ॥ द्वंद्वभेदास्त्रयः प्रोक्ताः सप्तमःसंनिपाततः ॥ १७ ॥ सरक्तादष्टमःख्यातो मूत्र घा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तास्यो दरागो वातकुंडलिकापूर्वो वातशोणितः ॥ ५२ ॥ यस्य वातेन स्तोत्रसि
त्रिपातः स्याद्तुर्थकः ॥ पंचमे मूत्रजठरं षष्ठो मूत्रक्षयः ॥ ५३ ॥ मूत्रयोः संगः सप्तमस्यान्मू
त्रग्रंथिस्त्वाष्टमः ॥ मुत्रशुक्रं तुनवमं विड्मो दरामः स्मृतः ॥ ५४ ॥ मूत्रसादस्त्वोत्त
वातोवस्तिकुंडलिकः स्तथा ॥ त्रयोप्येते मूत्रघाताः ॥ ५५ ॥ एक एवोरात्र कीर्तितः ॥ ५५ ॥
मूत्रकृच्छ्राणि चाष्टौ स्युर्वातसिताश्मरिकाः त्रिधा ॥ संनिपाताच्चतुर्थः स्याच्छुक्रकृच्छ्रं च पं
चमं ॥ ५७ ॥ शर्करा कृच्छ्रषष्ठमाख्यातं वातकृच्छ्रं च सप्तमं ॥ ५८ ॥ अष्टमं चाश्मरीकृच्छ्रं च
तुर्धा चाश्मरी मता ॥ ५९ ॥ वातात्पित्तात्कफात्तुल्यात्तथा मेहा नवं
शतिं ॥ ६० ॥ रक्तमेहः सुरामेहः पिष्टमेहश्च सायकाः ॥ ६१ ॥ शुक्रमेहोदकमेहौ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चक्षुःमेहः स्वस्तिनकः ॥ सिकताख्यः रागेमें ● होदरौतेकफसंभवः ॥ ५ ॥ मं
जिष्ठमेहोहरिद्राख्योनिरमेहश्वरकृतः ॥ कृत्तमेहःक्षारमेहःषड्तेपित्तसंभ
वः ॥ ६ ॥ हस्तिमेहोवसामेहोमज्जामेहोमधुप्रभः ॥ चर्सोदोवातजामेहोरक्ति
मेहोऽष्टविधोरुजः ॥ ७ ॥ सोमरोगास्तथाचैकोग्रमेहःपिडकादशः ॥ दशाधि
काकर्जपिकापुत्रोऽग्निबलाश्रजा ॥ ८ ॥ मसूरिकास्तुवैपिकाजालिनीचग्रंथि
रेकाःक्षुद्रपिश्चदशैताःस्युःपिडकामेहसंभवाः ॥ ९ ॥ मेदोदोषस्तथाचैकाःदो
षरोगानवस्तताः ॥ तेषेपृथक्कृयेसर्वैरग्निवातादि पादपि ॥ १० ॥ वृथयःस

॥ ५१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सन्नगदितावातपित्तात्कफेनचरक्तेमेदसामूत्रादंनवधिःस्वसप्तमि॥५९॥
अंडवृद्धिस्तथाचैकांतथैकांगंडमालिका॥गंडालजीतिनैकास्याद्ग्रंथ्वोयोन
वध्वाःस्मृताः॥६०॥त्रिभिर्दोषैस्त्वचोरक्ताद्विरागिमेदसोवणात्॥अस्रा
मांसेननवमःराड्विधंस्यात्तथार्बुदं॥६१॥वातात्पित्तात्कफात्रक्तात्मां
सादप्यमेदसः॥श्लीपदंचअध्यात्रोक्तंवातास्तितात्कफादपि॥६२॥विद्रधिः
षड्विधाख्यातोवातपित्तकफैस्त्रयः॥रक्तक्षताद्भिदोषैस्त्ववणाःपंचदशोदिताः॥६३॥
तेषांचतुर्थीमेदेस्यादसाध्यंतुदेहजा॥तास्यात्॥शुक्रोदुष्टस्त्रियातेवास्तस्तेनाकथ्य
तेपृथक्॥६४॥वातात्ज्ञातःपित्तजश्चकफजोरक्तजोवणात्॥वातपित्तभव

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1866
Dist Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्चान्ये वातश्लेष्मभवस्तथा॥तथापित्तकफाभ्यांच संन्निपातेन षाष्टमः॥॥नेवमो
वातरक्तेनदशमः पित्तरक्ततः॥श्लेष्मारक्तभवश्चान्येवातपित्तसमुद्भवः॥॥ओवातु
श्लेष्मासुगुप्तनःपित्तश्लेष्मास्यभवः॥संन्निपातास्तुगुह्यतरतिनेत्रदशवणाद्गुदौ॥
सप्तोवृणस्वष्टधास्याद्बलंबिंबिलंबिनौ॥छिन्नभिन्नेत्रवलितादष्टविद्रधिपा
तितः॥धरौकोष्ठभेदोद्विधाप्रोक्तोछिन्नोबोनिःसतोकुतःभ्रस्यिभंगोष्ठीप्रोक्तो
भग्नष्टष्ठिकास्तः॥७॥धिवर्जितश्चविश्लिष्टःतथैकुक्षितस्वोगतः॥उर्ध्वगःसं
धिभग्नश्चवक्ष्यदशतुर्विधः॥७॥पूतौविद्रधोदुर्ग्यःसम्यग्दग्धश्चकीर्ति
तः॥नाडयःपंचसमाख्याताबातात्पित्तात्कफैस्त्रिधा॥७॥त्रिदोषेरपिसंसेन त
थाषोस्युर्भगंदरः॥शतयोनीस्तुपवनादुष्टस्त्रीवस्त्यपित्ततः॥७॥पंत्रांत्रावीक

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

फादेषपनुर्वातकफोद्भवः॥परिक्षेपोमसूत्रपित्तादर्शोजकफपित्तजः॥८॥ओष्ठगंतु
ज्ञानश्लेष्मार्शोरोसबर्तस्यदोषजः॥मेढ्रेपंचोपदंशास्युर्वातपित्तकफैस्त्रिधा॥८॥
सन्निपातेनचरक्ताख्यमेढ्रेश्कामयक्रुताः॥चतुर्विंशतिराख्याताक्रिमार्थेशो
थितंतथा॥८॥निवत्तमांसमप्यास्यमदितंरागयोनकः॥अष्टीलिकासर्षपिकास
व्याकश्यावपिटिका॥८॥मांसपाकःस्पर्शाज्ञोविसृप्यमणिरित्यकः॥मांसार्बुदंपुष्क
लिकासंमूढपिडकालजी॥८॥रक्तार्बुदंविद्रधिश्चकुंभिकातिलकालकः॥निरुद्ध
प्रकारःप्रोक्तानथैवपरिवर्तिका॥८॥कुष्ठान्यष्टादशोक्तानिवातात्कपालिकंभ
वेत्॥पित्तेनौदुंबरंप्रोक्तंकफान्मंडलवर्तिका॥८॥मसूरिकातुप्यजिह्वंश्लेष्म
वातादिपादिकागलथागस्योष्ठकुब्जं-वक्रिष्टभंचालसनथागद्यंकफंपित्तात्पुन

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ईदुःपामाविस्फोटकंतथा॥माहाकुष्ठंचर्मदलंपूर्विकंसतारूकः॥५॥चिदोषोः काकणं
तेयंतथान्यतश्चित्रसंज्ञितो॥५॥नवातेनपित्तेनश्लेष्मणाचत्रिधाभवेत्॥५॥क्षु
द्रोगाःषष्टिसंख्यास्तेष्वादौरुक्फरार्बुदंगरंकवधिपनसिकानिवस्तोष्ठालजिव
था॥५॥गवारहदंद्रोवल्मीककच्छकीतीलकालकः॥५॥गर्दभीरकसाचैवचवप्रा॥
ख्याविपाटिका॥५॥कदरंमशकंश्चैवनिलिकाजालगर्दभः॥इतिव्येलूंलूनु
मणिगुदभ्रंशोग्निदोफिणा॥५॥रंगसंज्ञिरूच्यगुदःकोथंकुनखंवोनरागमांसपचिन
निकंठकस्विव्यामकरोमुखदोषिका॥५॥कक्षावलकक्षुभ्यंगंधपाषाणगर्दभो॥
इंजकाचेतथाव्यंगश्चतुर्थीपरिकीर्तितः॥५॥गवातानपित्तात्कफाद्कोद्रिक्तु

॥७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कंवंगलक्षणंगविस्फोटःक्षुद्ररोगेषुनेष्वापरैःकीर्तितःगपथ्यकुदोषेष्वयोद्वंदै
स्त्रिभिर्दोषैस्त्रिपाद्यावसा॥९५॥अष्टमःसंन्निपातेनक्षुद्रसूक्ष्मसरकागन्यतुर्दशत्र
कारेणत्रिभिर्दोषैस्त्रिपाद्यावसा॥९६॥दंदजाःत्रिपाद्यात्रोकोसंन्निपातेनसप्तमिगअ
ष्टमसगतास्तेषारक्तजानवमोस्मृता॥९७॥दशमिर्मांससंजाताचतस्रोन्याश्चदु
ष्टारा॥मेदोस्थिमज्जाशुक्रस्थाःक्षुद्ररोगाश्चतुरतः॥९८॥विसर्परोगानवध्यावा
तपित्तकफैस्त्रिधा॥त्रिपाद्यावंदभेदेनसंन्निपातेनसप्तमः॥९९॥अष्टमोवंक्रिदाहे
ननवमस्त्वग्भिचेततःगतथैकःश्लेष्मवाताभ्यांमुर्दयःपरैरकीर्तिताग॥१००॥वातपि
तेनवैकस्तुसीतपीतमयस्मृतःगअंसंपित्तत्रिपाद्यात्रोकंवातेनश्लेष्मपातयग॥१०१

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तृतियश्चेष्मवाताभ्यांवातरक्तेनयाष्ट्यावाताग्निकेनपित्ताभ्यकफदोषत्रयेन
चगरक्ताग्निकेनदोषाभ्यांद्वंदेनत्रिधिचंस्मृतेगअसीतिर्वातजारोगाःकथ्यतो
मुनिसत्तमःगअथकेवलकोहनुस्तंभउरुस्तंभःशिरोग्रहःगबाह्यायामोत्तरायामः
पार्श्वशूलंकटिग्रहःगगदंडापतानकंखल्लिजिकास्तंभस्तथार्दितंगपक्षवा
तंक्रोष्टुशीर्षमन्यास्तंभभ्यपंगुताग्एकांगपस्वंजतातूनीप्रतितूनीचस्वंजता»
पादहर्षोगृध्रसीपविभ्याचीन्यावबाहुकंगअथतानोत्रणावामोवातकंडोप
तंत्रिकंगअंगभेदोगशोषःश्रमिमिणस्वंचगदेगदमं»ग्रतीद्विकाद्विकावा
मनस्तंभकुब्जताग्अंगपीडांगभूकंपसंकोचस्तंभसुप्तताग्टअंगभंगंगर्व
भंशोविभ्रमोवेपथुर्विकृताग्मूकत्वमतिनिद्रांभास्यादसूज्ञोरोऽथकुब्जनमंगर्वात»ट»
प्रचलिःस्फुरणंशिराणांपूरणंतथाग्कंपःकार्श्यंश्यामतावातेप्रकोपेग»ग्क्षि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अमूत्रता ॥१०॥ निद्रानाशः श्वेदनामके मूत्रादीरोगदुर्बलेबलक्षयः ॥११॥ अतिप्रवृत्तिः शुक्रस्य
कार्श्यनाशश्चरेतसः ॥१२॥ अनवस्थितचित्तकाठिन्यंश्वरत्वास्यता ॥१३॥ कषायवक्तात्मानंप्रत
मानंपश्यतीतता ॥१४॥ रोमहर्षश्चक्रूरत्वंतोदःकंडूरत्वालतागदाश्लीलाप्रसुप्तिश्चगंधात
त्वंदुराक्षयं ॥१५॥ अथपित्तभावरोगाश्चलाशंसादेतोदितः ॥ ॥ मूत्रोष्णरोचिषा
हरित्वादुष्टोगलंमतिभ्रमः ॥१६॥ कोपतृष्णिःकंठरोगोमुखरोगोऽप्यशुक्रता ॥१७॥ तिक्तास्यता
म्लेवक्लवंस्वेदश्चोवोष्णपानकः ॥१८॥ क्लमोहरितवर्णत्वंमलमूत्रत्वक्पित्तकायता ॥१९॥ रक्तभावो
ऽतिदरुणोहृगंध्यास्यतातथा ॥२०॥ दोर्गंध्यंपित्तमूत्रत्वमरतिःपित्तविकृता ॥२१॥ पीतावभे
कनंपीतनेत्रतापीतदंतता ॥ पीतेक्षापीतनखतातेजोद्वेषोऽप्यनिद्रता ॥२३॥ कोपश्च
गात्रसादश्चभिन्नविड्मूत्रमंदता ॥२४॥ उष्णेक्षासहमुज्वलंमूत्रंश्लेष्मलस्यश्लथंघन ॥२५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तन्नरोदर्शनंपीतमंडलानांचदर्शनं॥निःसहलंचपीतस्यचलारक्तभुजःस्मृताः॥१॥
कफस्यधिंराक्तिःप्रोक्तारोगास्तत्रानिनिंदिता॥गौरवंमुखमाधुर्यंमुखेजेपःप्रसेकता॥२॥
श्वेतावलोकनस्येतधिकूलंश्वेतमुत्रता॥श्वेतांगवर्णतारौलंउक्तलक्षणलक्षिता॥३॥
मलाधिक्यंतुशुक्लस्यबहुल्पंबहुमूत्रता॥आलस्यंमंदबुधिलंटष्टिलैंर्वरवाक्यु
ता॥४॥अथैतन्मंचगदिताधिंराक्तिःश्लेष्मजागदाःरक्तस्यचदशरोगाव्याध
यःस्मृषुगौरवं॥५॥रक्तमंडलतारक्तनेत्रलंरक्तमुत्रता॥रक्तजीवनतारक्तपिंड
कानांचदर्शनंरक्तंगौरवंचपूतिगंधलंपीडापाकश्चजायतेगचतुःसप्ततिसं
ख्याताःमुखरोगास्तथोदिताःरक्तगतव्योगागणिताएकादशमिताबुधैःगवात
पित्तश्लेष्मक्षयात्रिदोषैश्चसजातयागरक्तगतंमांसार्बुदंचैवखंडोदंष्टजंग
॥९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वृंदंस॥ मेदोर्बुदंच्यार्बुदंसरोगाश्चैकादशोषजाःदंतरोगादशाख्याताद्दालनःक्रमि
दंतःस्यादंतहर्षःकराजश्चदंतवालश्चराक्षराःअधिदंतःस्यामृदंतोदंतवे
दंकपालिकाश्च॥तथात्रयोदशाभिताःदंतमूलाश्रयास्मृताःसिताउपकुशाश्चेतु
दंतविद्रध्यिपुसकुटाश्च॥अधिमांसोविदर्भश्चमाहासुषिरसौषिरेतेष्वेवग
तःपंचवातात्पित्तात्कफादपि॥संन्निपातद्वलिभ्यान्यारक्तनाडिवंचमि॥
तथालिकामयाःषट्स्युर्वातापित्तकफैस्त्रिधा॥अलसश्चतुर्थःस्यादध्यिलिकाचपं
चमिगरःगषष्ठ्यैवोपजिह्वास्यात्तथाशोतीतुजागदाः॥अर्बुदंतालुकिंउकाकुछ
पितालुसदृष्टतिगरश्चगलशेषतालुशेषतालुपाकश्चपुप्पुटःगलरोगा

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्तथाख्याता अष्टादशमिता बुधैः॥ ३२॥ वातरोहिणिकापूर्वा द्वितीया पित्तरोहिणी
कफरोहिणिकाऽन्याऽपि दोषैरपरैरुल्बणैः॥ ३३॥ भेदतो रोहिणिका विंशतिर्भवेत्॥ ३४॥
तत्र विद्रधिः॥ स्वरतालुदरेष्वन्तर्मांसजो मांसपाकजः॥ ३५॥ शिरायुर्बंधजश्चा
पि वातात्तत्र जेऽकफः॥ ३६॥ मेदोजेऽतीव पैत्तिकः स्यादसृक्पाददराकंठजः॥ ३७॥ मुखा
न्तःसंभवा रोगाः॥ ३८॥ अन्ये ख्याता मर्मविद्धिः॥ ३९॥ मुखपाको भवेद्वातात्पित्तात्कफा
दपि॥ ४०॥ रक्तात्प्रसेकनिपातात्प्रसुप्तास्योष्मगदादपि॥ ४१॥ अर्बुदमुख
स्यैवान्यतुः सन्नतिरुन्नतः॥ ४२॥ कर्णरोगाः समाख्याता अष्टादशमिता बुधैः॥ ४३॥
रोगा वातात्पित्तात्कफाद्रक्तात्संनिपाताच्चविद्रधिः॥ ४४॥ रोगो ऽर्बुदं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पूतिकर्णः कर्णशोः कर्णहल्लिरगः वाधीर्यंतिनिकाकंडूरा कुलिक्रिमिकर्णकः ॥ २९ ॥
केलनादः प्रतिनाहः इत्यष्टादश कर्णजाः ॥ कर्णपालिसमुद्भूतोरोगाः सप्तमिला
गताः ॥ ॥ ३ ॥ तत्र पालिरोधोपचयविदारणैः व्यधनैः छेदनैश्चोपक्रमेत् ॥
चतुर्थ्यलीजेतसंस्कृतः ॥ ॥ ४ ॥ कर्णमूलोभयाः पंचवातात्पित्तात्कफा
त्रयोपिसंनिपाताच्चरक्ताच्चतयानासाभवाद्दाग्गाः ॥ ॥ ५ ॥ अष्टादशैव
तेव्याताः प्रतिस्यायेषुतेव्वपि ॥ वातात्पित्तात्कफात्रक्तात्सन्निपाते
नपंचमः ॥ ॥ ६ ॥ पीनसः पूतिनासश्चनासारोधश्चनासजः ॥ नासा ना
लः पूतिरक्तमर्बुदंदुष्टपिनसंग ॥ ॥ नासरोधोवाणपाकः पुटकश्चावटी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

११

अथः॥तथादरा॥सिरोरोगावतेनार्धावभदकेन॥स्तब्धस्तब्धप्रश्वातेन
पित्तपिडात्तितयकः॥चतुर्थीकफजापिडारक्तजासन्निपातजः॥॥सूर्यावर्ती
सिरःपाकाक्ष्मभिः॥रंखकादयः॥तथाकपालेशार्त्तवातेनुपसीर्षकं॥॥अक्ष्णं
षिकाक्षिद्रयोश्चदाक्ष्णांपिडकार्बुदं॥रंद्रदुष्टंपक्ष्मभिःपतितंचेतितन्नाम॥॥
तथानेत्रभवास्त्यातास्तुर्नवतिरासवाः॥तेषुवर्त्मगदाःश्लोक्तास्तुर्येरक्तिसं
स्थाः॥॥॥अक्ष्णोस्नायुःसिराःपक्षवातःकफोकृष्णश्चशोफनः॥आक्ष्णिनिमेषःकर्दमश्चे
त्यक्षोकुष्ठःकुरुण्डकंशंखपाकारीःपक्ष्मरोधश्चपित्तोहृत्कोष्ठश्चोपदंशकाः॥
श्लिष्टवर्त्मापवहवर्त्मःपक्ष्मोत्तंसोसृग्यार्बुदं॥॥॥कुंभिकाशुक्लिकलाशर्मशुक्लं

॥११॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गलोजननाभिकागतयेवश्यावववर्त्मन्यंरगवर्त्मतथालग्रेपरमउत्कृष्टवर्म
त्रिगदाःप्रोक्तावर्त्मसमुद्भवाःनेत्रसंध्यिसमुद्भूतानवरोगाःप्रकीर्तिताःगरेगज
लस्रावीकफश्रावीरक्तश्रावीअपर्वकृगपूयःश्रावःक्रमीसंध्येरूपनाहस्तथा
लसागपक्ष्मपूमालस्रस्तिप्रोक्तारोगानयनसंध्िजाःगतथाशुक्लगलारोगाबू
धैःप्रोक्तात्रयोदश ५३ शिरोत्पातशिरोहर्षशिरात्तोजश्चशुक्लिका शुक्लार्मचाधिमांसा
र्तप्रस्तार्य्यभावपृष्ठकैःशिरायाःपिडकाचैवकफग्रंथिलकोऽर्जुनं श्यावार्म्मबाधिर्म
सस्यादिनिशुक्लगनागदाः ५७ तथालक्ष्मसमुद्भूताःपंचरोगाःप्रकीर्तिताः शुक्लशुक्ले
सिराशुक्लेक्षनशुक्लंतथाजिक्का ६०शिरासंगश्चसर्वेषिप्रोक्ताःशुक्लगनागदाः काचं
नुषष्ठिपंतेयंकात्रपिनात्रकफात्रअधिमांसगसंज्ञिताश्चस्रश्चषंडं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सर्गसंभवं॥तिमिरारिषडेवस्युर्वातपित्तकफैस्त्रिभिः॥९७॥संसर्गेनचरैर्नैषं
स्यात्संनिपातजः॥किंत्वनारः सत्रिधास्याज्जातात्पित्तात्कफात्अपि॥९८॥त्रि
अस्रपित्तविदग्धंचतथैवोष्णविदग्धकं॥१००॥कुशाध्यंधूसराध्यंचमेराद्यं
ध्यंचखदधिक॥१२॥कंभिरदष्टिरसेतेरोगाःकिष्टजाताः॥स्रष्टाः॥श्लाराः॥श्वा
ध्यंथांस्यूर्वातपित्तकफाच्यतः॥९९॥अभिष्यंदाश्चत्वारोक्ताद्दोषैस्त्रिभि
स्तथा॥सर्वाक्षिरोगाश्चाद्यैस्युस्तेऽवातविपर्ययः॥१००॥अधरोयोन्यतो
वातोस्तथापाकात्ययस्मृतः॥शुक्लाक्षिपाकश्चतथारोफोस्निग्धएवच॥१०१॥

॥५३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्यादि संख्या इत्येते रोगाः सर्वाक्षि संभवाः ॥ पुप्फुदोषास्तुपंचैवश्लेष्मोक्तास्त्वेष्मकः स्मृतः ॥ ७ ॥
आलस्यश्चैवकुंभिकसुगंधिषट्संख्यौताः ॥ शुक्रदोषास्त्वाष्टौस्युर्वातात्पित्तात्कफेन च ॥ ८ ॥ कृष्णपंचकेषवाताभ्यांपूयाभंश्लेष्मतः ॥ क्षीणश्चवातपित्ताभ्यांसंख्येश्लेष्मंचरक्तमं ॥ ९ ॥ मज्जाभंसन्निपातेनशुक्रदोषास्तिरक्ताः ॥ ॥ अथस्त्रीरोगनामानीश्रोच्यन्तेपूर्वशास्त्रतः ॥ ॥ आष्टावार्तवदोषस्युर्वातपित्तकफैस्त्रिभ्या ॥ पुप्फाभंकृष्णवंसंख्यैः क्षीणंमलेसमंततः ॥ १ ॥ नथारक्तप्रदरंस्यतुर्ध्वंचाधश्चपुष्पतं ॥ वातपित्तकफैस्तेभ्यश्चतुर्थंसन्निपातनः ॥ २ ॥ विरात्रिर्योनिदोषास्युर्वातपित्तकफादयाः सन्निपाताच्यरक्ताच्यक्षोहित्वाक्षवनस्थाः ॥ ३ ॥ शुक्राश्रयाः सहितैर्वातं

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ऽतातर्मुखिनत्या ॥ शुचीमुखीप्रसूता-वजातघ्नीच परिप्लुता ॥ ॥ ३ ॥ प्लुताप्राक्परणा
मालयोनिउदावर्त्ता ॥ कर्णिकाख्यातिचरणायोनिरोगाइतिरताः ॥ ४ ॥ चतुर्थेयंवो
नीकंदंवातपित्तकफैस्त्रिधा ॥ चतुर्थेसंनिपातेनतयाष्टौगर्भजागदाः ॥ ५ ॥ उपविद्ध
स्यगर्भस्यात्तयान्यागोदरास्मृताः ॥ पक्वोमूढागर्भश्चयकंभोमूढगर्भकः ॥ ६ ॥
जरायुधोगर्भश्चपातश्चाष्टमकंस्मृतः ॥ पंचैवस्तनरोगास्युर्वातात्पित्तात्कफात्
अपि ॥ ७ ॥ संनिपातक्षयश्चैवस्तथास्तन्योद्भवागदाः ॥ बालरोगेषुकथिताः स्त्रियोषा
श्चयत्नतः स्मृताः ॥ ८ ॥ आदक्षपुरुषोसंन्नःसपत्नीविहितःसखा ॥ दैवाज्जातस्तृतीयस्तु न
थवेत्सुतिकागदाः ॥ ९ ॥ ज्वरादयःस्त्रियस्तस्यास्तेयथादोषंयथाबलं ॥ कांचित्रातिवीक्ष्य १३६
रोगान्सोपद्रवीरक्तस्रावयः ॥ १० ॥ वातात्पित्तात्कफाश्चैवदंशोद्वेदःस्तनार्बुदः ॥ वा

॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तपातोदंतरुजःकालदंतोहिपुजनं॥सुखपाकोसुखश्रावोगुदपाकोपसिर्पको॥१॥पार्श्वी
रुणस्तालुकंठोविधिन्नंपरिगर्भकः॥दौर्बल्यंगात्रपोषश्चरव्यामश्चेकुकालकः॥१२॥
रोदनंचाजगल्लिस्यादितिज्ञेयंरतिःस्मृतः॥तथाबालग्रहाःख्याताद्वादशैव
मुनीश्वरैःह॥१॥स्कंदग्रहोविशाखस्यात्स्वग्रहश्चपितृग्रहः॥नैगमेषग्र
हस्तद्वत्सकुमीनिपूतनासितना॥१५॥मुखमंडिकातद्वत्पूतनाचांधपूयकूपू
थकूरेवतिचैवसंख्याततथास्याच्छुष्करेवति॥१६॥तथापरेभेदास्तुबाल
रक्तादिकाश्चयेऽधिचत्वारिंशद्भूतग्रहाश्चैवमुनिश्चरैः॥१७॥द्विषट्दोष
भेदास्युःसंनिपातोदिकाश्चयेगतिभेरोगेषुगणिताःपृथक्प्रोक्तानतेकथित॥१८॥
हीनमिथ्यादियोगानांभेदैःपंचपदरोधिदाः॥पंचकर्मभवारोगास्तुरोगे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संस्थिताः॥स्नेहस्वेदोत्थाधुमोमंडूपोजनतर्पणा॥२१॥अष्टादशैवजाःवजाःपा॰, स्ना॰
७४ श्यसोमेषुतेगदिताः॥सिलीपदयेकस्यादेकश्योदोषोद्भवोजनः॥२२॥अन्योपद्रव
येकस्यधारश्चेकःस्मृतस्तथा॥स्थावरंजंगमंश्चेवतत्कृत्रिमंचत्रिधाविषं॥२३॥
तेषांचकालकुटावोर्भवत्यास्थावरंविषं॥जंगमंवहुधाप्रोक्तंतच्चलूताभूमंग
माः॥२४॥दष्टिकामूखकीःकीढाःपतंगेक्षुविध्वो॥दंष्ट्राविषंनखंवेषंबालः
रांगःस्त्रियभिस्तथा॥२५॥मूत्यात्पुरीषाद्धुक्काच्चमुषेनिस्वासोसतस्तथा॥२६॥
लायाःस्पर्शातस्तामृतस्तथारांखाविषंमतम्॥२७॥कृत्रिमंत्रिविधंप्रोक्तंगर
दुर्वीविभेदतः॥सन्नध्यातुविषंलेपंतथासन्नोपयोगवः॥२८॥तत्रैवोक्तविधंज्ञेय
यंज्ञातंसन्नविधंमतंमगुप्तनीरविषंचैकंतथैकंदाग्यजंविषंगरकृत्रिकृछुभ

॥१७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वा कं कुकुप्तीरभवानथा॥ तथासूरण कंकुस्यस्रोधो भेदगतजलथा॥२७॥ मदस्या
तुर्धकःस्याच्यःपूरण भंगाधकोदवैः॥ रतेप्रसिध्याअरुतायेकलोपदुवाभुवि॥२८॥
असंख्यास्यपरेभातु सूत्रजीवादिसेभवाः॥२९॥ इतिश्रीकामोदरसूनुनारायणेपरे
एधिरस्मितायांसंकलितायांनिदानरोगजपनासंख्याध्यायः॥ ॥इतिपूर्वार्ध
समाप्तं॥ ॥अथमार्गजवंकुव्यांगोक्तैःसप्तभेतुभिः॥ बध्नातिरवेश्रूर्णं
ज्वरंहंसतटित्यकंभितियोगसंनहे॥१॥तुष्टंटंकणसूतकंविषबद्धंस्यात्खव
र्परंतालकंसर्वेखल्वेतलेविमर्द्यगुटकास्यात्कारवल्लजवैःगुंजैकवल्लिता
सरार्कस्रुतास्याजीरकेणाथवाजेकर्षेत्रिचतुर्थंसीतहरणेसीतोकुरो
नातनः॥१॥॥ ॥नथुरामस्वयांचेपुस्तकभसेगवगंगासुरिनाईवतु॥५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

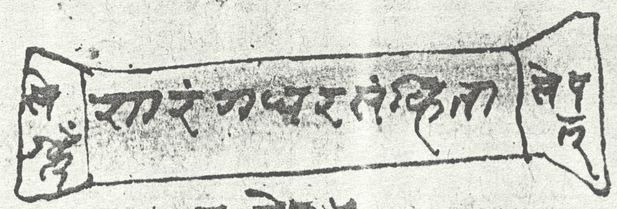

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441106
M-1866
Dist Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=21.10.20 15:27
,TRANSFERRED=2020/10/21 at 15:31:08
,PAGES=30
,TYPE=STD
,NAME=S0004316
,Book Name=M-1866-SHADANDHAR SANHITA SUTRASTHAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection